

Tadeusz Dmochowski
dr hab., prof. ndzw.
Uniwersytet Gdański
Wydział Nauk Społecznych
Instytut Politologii

Gdańsk 10.03.2018 r.

Recenzja pracy doktorskiej magistra Krzysztofa Wojciechowskiego,

pod tytułem

Determinanty debaty politycznej nad kierunkami rozwoju oświaty w Polsce po 1989 r.

I. Temat badawczy.

Rozprawa doktorska dotyczy interesującego, dość szeroko omawianego w mediach ale mało przebadanego w Polsce tematu determinantów debaty politycznej nad kierunkami rozwoju oświaty w Polsce po 1989 roku. Problematyka ta nie stała się dotąd przedmiotem szerszego zainteresowania badaczy, o czym świadczy chociażby brak kompleksowej monografii poświęconej temu zagadnieniu.

W związku z tym podjęcie przez Autora próby monograficznego opracowania tematu w okresie po 1989 r. stanowi uzupełnienie luki w polskiej literaturze przedmiotu. Przy czym kwestia przemian w oświacie, kolejnych zmian i korekt w aspekcie debaty politycznej została po raz pierwszy opracowana w takim zakresie chronologicznym (1989-2011), chociaż problematyka reform poruszana była w opracowaniach Bogusława Śliwerskiego, do którego zresztą odwołuje się Autor niniejszej rozprawy (s. 54-56).

Autor za cel podstawowy pracy uznaje „dostarczenie odpowiedzi na pytanie o to czym kierowali się polscy politycy wprowadzając zmiany w oświacie, mając za sobą doświadczenia polityki oświatowej okresu PRL” (s. 8). Interesują go „uwarunkowania realizacji polityki oświatowej w III RP” przez kolejne władze polityczne, przy czym wyróżnia jako główne opcje polityczne: liberalno/neoliberalną, socjaldemokratyczną, konserwatywną, narodowo-katolicką i chadecką (s. 8). W innym miejscu jako podstawowy cel badawczy rozprawy podaje „udzielenie odpowiedzi na sformułowany główny problem badawczy dotyczący tego, jakie implikacje (skutki) odnośnie ewolucji jakości polskiego systemu edukacji wniosła tocząca się

od ponad dwóch dekad debata polityczna, która towarzyszy polskiemu społeczeństwu .... i politykom w momencie projektowania i wdrażania przez nich kolejnych reform omawianego aspektu rzeczywistości” (s. 12).

Politykę oświatową w ślad za Wincentym Okoniem oraz Andrzejem Kusztełakiem ujmuje jako „celową i zorganizowaną działalność władz państwowych, dotyczącą wszelkich płaszczyzn i obszarów systemu edukacji” (s. 9).

Przedmiotem badań są „determinanty debaty politycznej nad kierunkami rozwoju oświaty w Polsce po 1989 r. Innymi słowy chodzi o ukazanie i przybliżenie uwarunkowań realizacji polityki oświatowej w III RP poprzez kolejne ... władze polityczne” (s. 8).

Przedmiot badań ma według Autora objąć „teoretyczną charakterystykę poszczególnych doktryn”, „analizę funkcjonowania tych ideologii w programach politycznych partii politycznych II RP”, celem wskazania związku „treści doktryn z tymi programami”, analizę kampanii wyborczych, „przegląd i analizę roli mediów, ruchów społecznych, nauczycieli i rodziców uczniów” oraz analizę kolejnych reform oświaty (s. 10).

Jednakże sam wskazuje, że pojęcie media użyte jest niejako na wyrost i de facto ogranicza się do artykułów prasowych (s. 18-19, 42, 57-58, 249).

Zasadniczą tezą badawczą jest założenie, że „ewolucja jakości polskiego systemu edukacyjnego od samego początku transformacji ustrojowej w Polsce, była i jest przedmiotem sporu politycznego. Na jego kształt oraz przebieg istotny wpływ miały zarówno kwestie ideologiczno-programowe, jak i doraźne interesy polityczne realizowane w trakcie codziennej rywalizacji politycznej. Niebagatelne oddziaływanie na kształt debaty politycznej w tym obszarze miały i mają media, ruchy społeczne oraz nauczyciele i rodzice uczniów. Tak zwany oddolny wpływ tych podmiotów widoczny jest zarówno w okresie przedwyborczym (mowa o wyborach parlamentarnych), jak i przede wszystkim w momencie wprowadzania przez kolejne rządy radykalnych zmian w oświacie. Sytuacja ta wywołuje często spory, które uruchamiają nieustannie toczącą się debatę wokół wizji funkcjonowania tego aspektu rzeczywistości społecznej. Spory te jak i charakter debaty wpływają ostatecznie [na!] permanentnie ewolucyjny charakter polskiego systemu edukacyjnego, przyczyniając się tym samym do tego, iż praktycznie rzecz biorąc od czasów Okrągłego Stołu i wyborów z 4 czerwca 1989 roku, aż do dziś znajduje się on w stanie nieustannej reformy, co oddziałuje ze szkodą na wszystkie środowiska z nim związane oraz państwo”....” (s. 10-11).

Przy czym Autor wyjaśnia, że pod pojęciem „jakości polskiego systemu edukacyjnego” rozumie „wszystkie aspekty jego codziennego działania” (organizacja, zarządzanie,

finansowanie, koncepcje programu kształcenia, realizacja polityki równego dostępu młodzieży do kształcenia w świetle doktryn politycznych partii sprawujących władzę (s. 11).

Dla weryfikacji postawionej tezy Autor postawił aż kilkadziesiąt szczegółowych pytań badawczych:

1. Jakie miejsce w polskiej debacie politycznej po 1989 roku zwłaszcza wśród środowisk rządzących zajmowały kwestie oświaty ?
2. W jaki sposób polskie partie polityczne od początku istnienia III RP realizują optymalną politykę oświatową i czy ma ona w ogóle taki charakter?
3. Jakie programy polityczne w kwestii omawianej problematyki prezentują politycy należący do opcji neoliberalnej, socjaldemokratycznej, konserwatywnej, narodowo-katolickiej i chadeckiej?
4. Jak treść tych programów przekładała się na założenia powyżej wymienionych i opisanych w rozdziale teoretycznym doktryn ukazujących spory ideologiczno-programowe?
5. W jaki sposób stanowisko tych partii uwidoczniło się w prowadzonej w tym okresie debacie ogólnospołecznej?
6. Jaka rolę w jej kształcie (debacie) odegrały kampanie wyborcze zawierające odpowiednie obietnice prezentowane przez poszczególne ugrupowania przed kolejnymi wyborami parlamentarnymi?
7. Na jakie treści politycy wymienionych opcji podczas prowadzenia kampanii kładli szczególny nacisk??
8. Które partie poświęcały najwięcej uwagi sprawom oświaty, a które najmniej?
9. Na czym polegała rola mediów, w kreowaniu optymalnej polityki oświatowej III RP. Innymi słowy, jak media (w szczególności prasa) ustosunkowywały się do prezentowanych i podejmowanych przez kolejne rządy reform oświaty?
10. Po czyjej stronie się opowiadały – społeczeństwa czy władz? {społeczeństwa tj. kogo – zwolenników jakich opcji??}
11. Jakie zadania spełniały najbardziej istotne ruchy społeczne, mające znaczną siłę i popularność w środowisku oświatowym (mowa tu o ZNP, Krajowej Sekcji Oświaty i Wychowania NSZZ „Solidarność” oraz Społecznym Towarzystwie Oświatowym)?
12. Co było celem działania ZNP?
13. Na jakich aspektach oddziaływania koncentrowała się KSOiW NSZZ Solidarność?
14. Na czym polegała działalność STO?
15. Czy ruchy te funkcjonowały oddzielnie, rywalizując ze sobą [, a] nawet się wzajemnie zwalczając i oskarżając, kierując się przy tym zupełnie odmiennymi przesłankami, czy

pomiędzy nimi panowała współpraca i wzajemne działanie przeciwko niekorzystnym ich zdaniem decyzjom polityków?

16. Jaka rola przypadła rodzicom w debacie oświatowej?

17. Czy rodzice w ogóle angażowali się na rzecz zmian, czy może raczej traktowali kwestię polityki oświatowej obojętnie, wykazując nawyki bierności i apatii oddziedziczonej po PRL-u? (s. 13-14). Kolejne pytania badawcze zajmują następne blisko półtora strony tekstu (s. 14-15). Autor powinien wykazać się w tym miejscu większą dyscypliną intelektualną i przeprowadzić weryfikację tak licznych wymienionych pytań.

Dla przeanalizowania problemu badawczego Autor wskazuje na wykorzystanie kilku metod, takich jak: badania źródłoznawcze (dotyczące dokumentów partyjnych), analizę prasy, analizę instytucjonalno-prawną, analizę decyzyjną (aksjologiczna analiza decyzyjna) (s. 34). Autor zastosował także technikę wywiadu indywidualnego przeprowadzając wywiad z dyrektorem Szkoły Podstawowej nr 5 w Poznaniu, panią Mirosławą Grzembą (s. 616-623).

II. Tytuł, zakres badawczy – definiowanie pojęć, cezurę chronologiczne

Tytuł rozprawy nie budzi zastrzeżeń, chociaż w świetle zastrzeżeń autora (s. 34) przydatne mogłoby być wstawienie cezurę „w latach 1989-2011” (zamiast „po 1989 r.”, co sugerować może badania w dłuższej perspektywie czasowej, aż po stan obecny). Stanowi ona próbę dokonania syntezy działalności programowej głównych obozów i partii politycznych w zakresie polityki oświatowej, ich głównych kierunków działania, zmian instytucjonalnych oraz wpływów ideologicznych na reformy oświaty w różnych analizowanych okresach. Zakres chronologiczny rozprawy sytuuje ją na pograniczu politologii i pedagogiki (historii edukacji/oświaty) umożliwiając prześledzenie zmieniających się form instytucjonalnych ugrupowań/partii politycznych, zmian doktrynalnych i ideologicznych w zakresie oświaty, wpływów ideologicznych na kształt reform w zależności od partii kierującej MEN, a także wpływu instytucji i grup społecznych na kształt reform.

Podstawowym przedmiotem badań są partie polityczne („w wymiarze podmiotowym”), tworzące materiały programowe i „kampanijne”. Autor w klasyfikacji partii oparł się o zmodyfikowaną przez siebie typologię Krzysztofa Kowalczyka (s. 29). Przedmiotem badań są także „determinanty debaty politycznej nad kierunkami rozwoju oświaty w Polsce po 1989 roku” (zakres przedmiotowy) (s. 32).

Sporo miejsca poświęcił Autor wyliczeniu kilkadziesiąt szczegółowych pytań badawczych (s. 13-15), a także wyliczeniu, w sposób już bardziej uporządkowany, kilkadziesiąt „hipotez weryfikowanych w pracy” (s. 22-29).

Podzielił je na hipotezy czterech kategorii:

- dziesięć kategorii pierwszej dotyczących: „propozycji reform oświaty zgłaszanych przez polityków zgromadzonych w stronnictwach identyfikujących się z konserwatywnym liberalizmem/neoliberalizmem (UD, KLD, UW, PO),
- dziesięć kategorii drugiej dotyczących: „propozycji rozwiązań sygnowanych przez polityków oscylujących wokół ideologii lewicowej” (SLD),
- dziesięć plus sześć kategorii trzeciej dotyczących: „propozycji rozwiązań wdrażanych przez obóz konserwatywny, skupiający polityków PiS i narodowo-katolicki – LPR”, jedenaście czwartej kategorii – „hipotezy dotyczące wpływu na kształt zmian w polskim systemie edukacyjnym permanentnej debaty publicznej, której głównymi uczestnikami były/są media oraz funkcjonujące grupy interesów (rodzice, nauczyciele, związki zawodowe, ruchy społeczne i media z podziałem na argumenty środowisk popierających reformy oraz przekonania środowisk przeciwnych zmianom”, w tym jedenaście zwolenników oraz sześć przeciwników zmian.

Określenie kategoria pierwsza etc., jest tu nieco mylące, sugerując na pierwszy rzut oka stopień ważności poszczególnych kategorii, podczas gdy dotyczą one podziałów ideowo-partyjnych oraz stosunku do zakresu i celowości reform.

W rozdziale pierwszym Autor pozbierał ogólnie znane spostrzeżenia, definicje, czy charakterystyki poglądów poszczególnych nurtów ideologicznych (neoliberalizm, etc.), co nie wydaje się celowe w tym przypadku, a jedynie zwiększa liczbę stron rozprawy. Także przytaczana w tym rozdziale literatura ma często charakter podręcznikowy czy encyklopedyczny.

Warto byłoby zebrać w jednym miejscu, właśnie w rozdziale teoretycznym, definicje pojęć jakimi posługuje się Autor w całej pracy (np. ideologia, doktryna polityczna, nurt ideologiczny, ruch społeczny, postępowy, wsteczny, etc.), co ułatwiłoby percepcję tekstu. Tym bardziej, że zasadniczo Autor odwołuje się w tym zakresie przede wszystkim do osiągnięć nauki polskiej i jej przedstawicieli.

Zakres chronologiczny recenzowanej rozprawy obejmuje okres od Obrad Okrągłego Stołu do wyborów parlamentarnych z 9 października 2011 (s. 34).

III. Baza źródłowa i literatura przedmiotu.

Dużym atutem rozprawy jest wykorzystanie materiałów źródłowych zgromadzonych przede wszystkim w *Zbiorze materiałów archiwalnych Archiwum Partii Politycznych* Instytutu Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, a także w *Zbiorach* Biblioteki Narodowej. Autor bardzo intensywnie wykorzystał zgromadzone w nich dokumenty programowe oraz dokumenty z kampanii wyborczych partii politycznych.

Bogato reprezentowane są również akty prawne – na czele z konstytucją i ustawami, poprzez rozporządzenia MEN, załączniki do rozporządzeń MEN, obwieszczenia MEN, a także dokumenty opublikowane przez MEN: publikacje dotyczące reformy oświaty w 1999 roku, materiały ministerialne dotyczące reformy oświaty w latach 2007-2011 oraz jeden stenogram z posiedzeń sejmiku RP i jeden raport Banku Światowego.

W mniejszym stopniu wykorzystał Autor prasę (głównie „Przegląd Oświatowy”, „Głos Nauczycielski”, „Edukacja i Dialog”, „Gazeta Szkolna”). Autor sięgnął również do materiałów zamieszczonych na stronach internetowych (np. MEN, Solidarności, STO, Fundacji Rzecznika Praw Rodziców, Fundacji Rodzice Szkole, etc.). Celowo pominął natomiast materiały radiowe i telewizyjne.

Praca zawiera także wywiad przeprowadzony przez Autora z dyrektorem Szkoły Podstawowej nr 5 w Poznaniu, panią Mirosławą Grzembą.

Ze względu na specyfikę rozprawy oraz bazę literatury przedmiotu Autor wykorzystuje opracowania polskojęzyczne, a tylko w przypadku tematyki „ogólnopolitologicznej” czy ekonomicznej zdawkowo tłumaczenia prac autorów zagranicznych (np. „publikacje książkowe”: A. Aldridge, M. Friedman, F.A. Hayek, A. Heywood; „artykuły/rozdziały w pracach zbiorowych i prace zbiorowe”: P. Freire i H.A.Giroux, L. Hoggart, A.V.Kelly, I. Kristol, etc.). Szkoda, że Autor nie odwołuje się do żadnych osiągnięć czy też prac uczonych zagranicznych poświęconych reformom systemu oświatowego/edukacyjnego, czy też oddziaływaniu mediów na decyzje polityczne, w tym na reformy oświatowe.

IV. Konstrukcja rozprawy

Pierwsze, co rzuca się w oczy to fakt, iż przedłożona do recenzji rozprawa ma monumentalny wymiar ilościowy. Tej liczącej 962 stron wydruku pracy Autor nadał charakter problemowo – chronologiczny. Praca składa się ze spisu treści (7 stron), wstępu (s. 8-61), pięciu rozdziałów (rozdział I - s. 62-123, rozdział II - s. 124-246, rozdział III - s. 249-439, rozdział IV

– s. 444-624, rozdział V - s. 626-839), zakończenia (s. 842-860), bibliografii (s. 861-953) i aneksu zawierającego wykaz ważniejszych skrótów (s. 954-962). Po rozdziałach następują kilkudzaniowe lub kilkustronicowe podsumowania (s. 123, s. 246-248, s. 439-443, s. 624-625, s. 839-841).

Bibliografia podzielona jest na Źródła: akty prawne – konstytucje, ustawy, rozporządzenia MEN, załączniki do rozporządzeń MEN, obwieszczenia MEN; dokumenty opublikowane przez MEN – publikacje dotyczące reformy oświaty 1999, materiały ministerialne dotyczące reformy oświaty w latach 2007-2011, stenogramy z posiedzeń sejmu RP (jeden), raporty (jeden – Banku Światowego), Dokumenty kampanijne i programowe partii politycznych – w tym przypadku dominuje Zbiór materiałów archiwalnych Archiwum Partii Politycznych ISP PAN, a na drugim miejscu Zbiory Biblioteki Narodowej). A następnie: Publikacje książkowe, Artykuły/rozdziały w pracach zbiorowych i prace zbiorowe, Artykuły w czasopiśmie i prasie oraz Materiały internetowe.

Problemowo – chronologiczny charakter pracy nie budzi zastrzeżeń. Natomiast nie można tego powiedzieć o ilościowej stronie pracy, która nie zawsze przekłada się na jakość. Wydaje się, że Autor ma problem z dokonaniem selekcji materiału i zamieszcza wszystkie informacje zebrane na dany temat. Struktura narracji jest czasami mało przejrzysta, zatłoczona, przeładowana szczegółami i zbędnymi w opinii recenzenta wyjaśnieniami (nawet tymi zawartymi w przypisach). Struktura rozdziałów jest bardzo nierówna.

Autor natomiast bez wątplenia rzetelnie przeanalizował programy wyborcze, dokumenty źródłowe, akty prawne i cytowaną literaturę przedmiotu.

Pierwszy rozdział (*Spory ideologiczno-programowe*) ma charakter teoretyczny przedstawiając wybrane doktryny polityczne w czterech podrozdziałach: neoliberalizm, socjaldemokracja, konserwatyzm oraz Katolicka Nauka Społeczna (a także kilkudzaniowy podrozdział *Podsumowanie*). Rozdział stanowi przegląd wiedzy na temat ww. doktryn, a zawarte w nim podstawowe informacje znane są każdemu absolwentowi politologii, nie wnoszące nic podstawowego tematu rozprawy.

Rozdział drugi: *Funkcjonowanie doktryn politycznych i ideologii edukacyjnych w programach politycznych III RP* podzielony jest na sześć podrozdziałów: 1. Wstęp, 2. Neoliberalny/konserwatywno-liberalny projekt oświatowy polskich partii politycznych, 3. Etatystyczna wizja edukacji według obozu socjaldemokratycznego, 4. Rewolucyjno-konserwatywne i narodowo-katolickie podejście do edukacji według programu Prawa i Sprawiedliwości (PiS) i Ligi Polskich Rodzin (LPR), 5. Katolicka Nauka Społeczna - wizja

edukacji według projektów programowych Zjednoczenia Chrześcijańsko-Narodowego (ZChN) i Akcji Wyborczej Solidarność (AWS), 6. Podsumowanie.

Autor przedstawia w tym rozdziale w jaki sposób dotycząca edukacji część doktryn i ideologii politycznych przełożyła się na treść programów politycznych głównych ugrupowań politycznych III RP, opierając się na analizie dokumentów programowych.

Rozdział trzeci: *Rola kampanii wyborczych polskich ugrupowań parlamentarnych w kreowaniu pożądanego modelu polityki oświatowej* składa się z dziesięciu podrozdziałów: 1. Wstęp, 2. Wybory parlamentarne w 1989 roku, 3. Wybory parlamentarne w 1991 roku, 4. Wybory parlamentarne w 1993 roku, 5. Wybory parlamentarne w 1997 roku, 6. Wybory parlamentarne w 2001 r., 7. Wybory parlamentarne 2005, 8. Wybory parlamentarne 2007, 9. Wybory parlamentarne w 2011 roku, 10. Podsumowanie.

W tym rozdziale Autor wkracza na przeanalizowany przez siebie obszar badań, lecz zupełnie niepotrzebnie wprowadza wiele wątków pobocznych, chociaż na szczęście przeważnie wprowadza je do nadmiernie rozbudowanych przypisów np. przypis 380 na s. 252-253 odnośnie historii PZPR, zajmujący całą stronę drobnego druku, przyp. 391 na s. 259-260 itd. Rozdział ma charakter chronologiczny, po kolei omawiając wybory parlamentarne w latach 1989-2011 przez pryzmat stron (w 1989 roku: strona koalicyjno-rządowa, strona solidarnościowo-opozycyjna, niezależne ugrupowania opozycyjne) i ugrupowań (1991-2011):

- liberalnych, a w 2011 roku neoliberalnych;
- socjaldemokratycznych, a w 2005 i 2011 roku lewicowych;
- agrarnych;
- chrześcijańsko-demokratycznych, a w 2011 roku chadeckich;
- narodowo-katolickich i niepodległościowych w 1991 r., niepodległościowych w 1993, 1997;
- pozostałych w 1991 r., niestandardowych w 1993, 2001, 2005, 2007 i 2011 roku;
- konserwatywnych i narodowo-katolickich w 2001, 2007 i 2011 roku, a konserwatywnych w 2005 roku.

W rozdziale III Autor przedstawia obietnice wyborcze i deklaracje związane z reformami oświaty w warunkach dążeń (lub sprzeciwu) do transformacji społeczno-politycznej i integracji Polski z Europą Zachodnią.

Rozdział czwarty: *Rola mediów, ruchów społecznych, nauczycieli i rodziców uczniów w debacie społecznej* składa się z pięciu podrozdziałów: 1. Wstęp, 2. Rola mediów, 3. Rola ruchów społecznych, 4. Rola rodziców, 5. Podsumowanie.

Jeśli chodzi o media Autor zastrzega, że skoncentrował się na „analizie mediów zawierających słowo pisane i drukowane, czyli wybranych artykułów prasowych ze znanych

gazet i czasopism” (s. 18), nie przybliżył tu jednak kryteriów na podstawie których wyodrębni „znane” gazety i czasopisma. W trzecim i czwartym podrozdziale Autor poddał analizie trzy ruchy społeczne - związki zawodowe: Związek Nauczycielstwa Polskiego oraz Krajową Sekcję Oświaty i Wychowania NSZZ „Solidarność”, a także niezależny od nich alternatywny ruch społeczny Społeczne Towarzystwo Oświatowe, nastawione na decentralizację i głębokie reformy systemowe, jako jedną z płaszczyzn działalności rodziców (poza tym Krajowe Porozumienie Rodziców i Rad Rodziców, i inne pomniejsze organizacje). Na zakończenie rozdziału doktorant umieszcza tekst swojego wywiadu z dyrektorem Szkoły Podstawowej nr 5 w Poznaniu, panią Mirosławą Grzembą.

Rozdział piąty: *Realne zmiany w oświacie jako skutek oddziaływania kampanii wyborczych partii, polityków, mediów ruchów społecznych i rodziców* składa się z czterech podrozdziałów: 1. Wprowadzenie, 2. Reformy postępowe, 3. Zmiany wsteczne, 4. Podsumowanie.

W ostatnim rozdziale dysertacji Autor zamiast dotychczasowej formy „Wstępu” do rozdziału wprowadza nową jednostkę struktury pracy: „Wprowadzenie” (s. 626). Pojawiają się także wartościujące nazwy dwóch kolejnych podrozdziałów: „Reformy postępowe” i „Zmiany wsteczne”. Przyznać należy, że od wielu lat recenzent nie zetknął się w pracy naukowej z tego typu wartościowaniem, którego należy raczej unikać, ponieważ budzi ono skojarzenia z okresem sprzed 1989 r.

W rozdziale tym doktorant przedstawił zmiany w polityce oświatowej w okresie różnych rządów na przestrzeni lat 1989-2011 (Henryk Samsonowicz, Robert Głębocki, Andrzej Stelmachowski, Zdobysław Flisowski 1989-1990, 1991, 1991-1992, 1992-1993; Aleksander Łuczak – PSL, 1993-1995; Ryszard Czarny i Jerzy Wiatr - SdRP, 1995-1996, 1996-1997; Mirosław Handke i Edmund Wittbrodt – AWS, 1997-2000, 2000-2001; Krystyna Łybacka – SLD, 2001-2004; Mirosław Sawicki (lewica) 2004-2005; Michał Seweryński (PiS) 2005-2006, Roman Giertych – LPR, 2006-2007, Ryszard Legutko – bezpartyjny, 2007; Katarzyna Hall - 2007-2011), z zastrzeżeniem, że „nie zostanie tu ... ukazana debata tylko będzie zaprezentowany chronologiczny spis i dokonana charakterystyka realizowanych zmian, mająca na celu uporządkowanie ważnych wydarzeń w opisywanym obszarze” (s. 627).

I faktycznie Autor drobiazgowo przytacza zmiany, cytuje fragmenty ustaw i rozporządzenia. Nie wyjaśnia jednak kryterium „postępowości” reform, a jedynie można wywnioskować, że chodzi tu o „głębokie i kompleksowe reformy, jakie realizowali ministrowie edukacji wywodzący się z obozu neoliberalnego/konserwatywno-liberalnego i chadeckiego” w osobach Samsonowicza, Głębockiego, Flisowskiego, Handkego, Wittbrota i Hall.

Z kolei za zmiany wsteczne jak wynika ze słów doktoranta uznaje „zmiany propagowane przez obóz lewicowy, konserwatywny i narodowo-katolicki” „uznawane przez powyższe środowiska [tzn. wyżej wymienione środowiska i osoby postępowe – przyp. recenzenta] jako zachowawcze a nawet wsteczne i nie przystające do dzisiejszej rzeczywistości” egzemplifikowane przez Łuczaka, Czarnego, Wiatra, Łybacką, Sawickiego, Seweryńskiego i Legutkę oraz Giertycha (s. 627).

Do ciekawszych części pracy należy rozdział III poświęcony analizie propozycji reform oświatowych. Jest to najbardziej konsekwentnie napisana część pracy i w opinii recenzenta najlepsza, i chociaż też jest informacyjnie i objętościowo „przerośnięta”, to nieco bardziej koncentruje się na propozycjach działań w kwestiach reform i przemian oświatowych zawierająca uszczegółowione dane dotyczące programów, propozycji zmian i reform.

W pracy zabrakło Recenzentowi usystematyzowanej, syntetycznej odpowiedzi na postawione pytania badawcze, i zweryfikowania postawionych hipotez badawczych. Chociaż rolę tę częściowo spełniają podsumowania rozdziałów i zakończenie, w których Autor, jednakże w sposób nie do końca dla Recenzenta uporządkowany i pośredni, przedstawia odpowiedzi na pytania i weryfikuje hipotezy. Zakończenie tej pracy pełni jednak przede wszystkim rolę swoistego streszczenia rozprawy, a nie jej podsumowania z jasno przedstawionymi wnioskami – odpowiedziami na pytania badawcze i weryfikacją hipotez.

Bez wątplenia jasności wykładu nie sprzyjały dziesiątki pytań i hipotez, aczkolwiek podjęta przez doktoranta tematyka należy do zagadnień niesłychanie złożonych, związanych licznymi sprzężeniami ideologicznymi, aksjologicznymi i historycznymi, a także bieżącą grą polityczną.

V. Uwagi i krytyczne wskazówki recenzenta

Przypisy powinny być sporządzone tą samą czcionką, co tekst pracy, a jedynie mniejszą. Autor powinien konsekwentnie – używając w tekście czyjegoś nazwiska i imienia stosować albo pełne imię albo tylko pierwszą literę (np. na stronie 35: Milton Friedmann, ale T. Szkudlarek, Wojciech Sadurski ale A. Antoszewski, itd.).

W tekście występują literówki i czasami nieporadności stylistyczne (sygnalizuję jedynie dla przykładu:

- s. 37, 40, 826 odstęp pomiędzy przypisami,
- s. 826 dwukropek w niewłaściwym miejscu
- s. 827 „zniknąć natomiast z wykazy” zamiast „wykazu”,

s. 873 Bank światowy - powinno być z dużej litery „Bank Światowy”.

Struktura bibliografii, chociaż niestety nie wyszczególniona w spisie treści - [I] Źródła. Akty prawne (Konstytucje, Ustawy, Rozporządzenia MEN, Załączniki do Rozporządzeń MEN, Obwieszczenia MEN; Dokumenty opublikowane przez MEN – publikacje dotyczące reformy oświaty 1999, Materiały ministerialne dotyczące reformy oświaty w latach 2007-2011, Stenogramy z posiedzeń sejmu RP (jeden), Raporty (jeden – Banku Światowego), Dokumenty kampanijne i programowe partii politycznych; [II] Publikacje książkowe, [III] Artykuły/rozdziały w pracach zbiorowych i prace zbiorowe, [IV] Artykuły w czasopiśmie i prasie, [v] Materiały internetowe - oraz sposób jej przygotowania w zasadzie nie budzi zastrzeżeń, aczkolwiek należałoby ponumerować poszczególne jej części, celem uporządkowania i zwiększenia przejrzystości tej jakże istotnej części rozprawy.

Niepotrzebnie w bibliografii przy stronach internetowych Autor daje datę dostępu (czynimy to w przypisach). Niejasne jest kryterium przydziału do materiałów internetowych chociaż niekiedy Autor przypisuje je – całkiem poprawnie do innych grup - np. artykuły prasowe - na s. 937, czy dokumenty np. na s. 899.

VI Wnioski

Autor w dużym stopniu zrealizował cel pracy przedstawiony na s. 8 i 12, zwłaszcza w rozdziale III, IV i V.

Poprzez analizę zweryfikował postawioną (s. 10-11) tezę badawczą, którą niepotrzebnie powtarza w całości, a która sprowadza się do uznania, że ewolucja systemu edukacji w Polsce jest przedmiotem sporu politycznego, wpływają na nią kwestie ideologiczno-programowe oraz bieżąca walka polityczna, jak i to, że system oświatowy znajduje się w stanie nieustającej reformy (s. 851-852).

Autor zastosował właściwe metody badawcze, dość umiejętnie analizował cudze poglądy naukowe i wyciągał samodzielne i umotywowane, choć oszczędne objętościowo wnioski własne, w oparciu o materiały źródłowe, akty prawne i literaturę przedmiotu.

Rozprawa stanowi obszerne ilościowo studium faktograficzne, uporządkowane chronologicznie dostarczające obfitego materiału faktograficznego i analitycznego, opartego na materiałach źródłowych - dokumentach programowym i wyborczych partii politycznych - oraz podstawowych aktach prawnych regulujących obszar działalności i reform oświatowych w

Polsce w latach 1989 – 2011, a także na właściwie zestawionej bibliografii polskiej literatury przedmiotu.

VII. Konkluzja

Recenzowana rozprawa jest swego rodzaju pracą zawierającą elementy nowatorskie, ukazując proces przemian oświaty w Polsce w latach 1989-2011 oraz determinanty (uwarunkowania) debaty politycznej nad kierunkami rozwoju polskiej oświaty na bardzo szerokim i częstokroć wykraczającym poza obszar badań zarysowany tytułem pracy.

Reasumując, doktorant sprostął próbie badania naukowego i przedstawił bardzo obszerną próbę całościowego ujęcia tego mało zbadanego tematu, zarysowując zarówno kwestie będące przedmiotem sporu (debaty) w ukazywanym przedmiocie badań, jak i rozwój działań politycznych poszczególnych ugrupowań i partii politycznych, których efektem były także głębokie reformy systemu oświaty, zarówno w aspekcie programowych podstaw nauczania, jak i szerokich zmian instytucjonalnych, czy też w filozofii podejścia do szkoły, miejsca i roli ucznia, nauczyciela i rodzica.

Biorąc pod uwagę znaczenie poznawcze omawianego problemu, zgromadzony i zaprezentowany w pracy bogaty materiał faktograficzny oraz eksplanacyjny, w ocenie recenzenta Pan magister **Krzysztof Wojciechowski** spełnił wymogi formalne stawiane pracom doktorskim (Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki – Dziennik Ustaw 2003, nr 65, poz. 595, z późn. zmianami) i może przejść do dalszego etapu postępowania o nadanie stopnia doktora, w związku z czym wnioskuję o przyjęcie dysertacji.

Tadeusz Jurek